

❖ An Lúibín ❖

22 Iúil 2016

An Monsignor Pádraig Ó Fiannachta

Tá an Monsignor Pádraig Ó Fiannachta marbh. Scoláire den scoth a bhí ann agus duine den ghlúin úd de chainteoirí dúchais a raibh togha na teanga acu. Rugadh i 1927 é, i gar do Bhaile an Daingin, agus chuaigh sé le léann agus le sagartóireacht. Bhí Breatnais, Gearmáinis, Seapáinis, Gréigis, Laidin agus Eabhrais aige.

Bhí cuid den léann úd le fáil san aistriúchán den Bhíobla a foilsíodh i 1981. Eisean a d'aistrigh a leath agus é i muinín a chuid Eabhraise agus Gréigise chuige, agus rinne sé eagarthóireacht ar an leath eile. B'iontach an obair a rinne sé mar eagarthóir *An Sagart* le breis is caoga bliain agus mar eagarthóir *Irisleabhar Mhaigh Nuad* le breis is daichead bliain. B'fhada baint aige le hOllscoil Mhá Nuad. I 1962 ceapadh é mar Ollamh le Sean-Ghaeilge agus Meán-Ghaeilge agus mar Ollamh le Nua-Ghaeilge i 1981. Chomh maith leis sin bhí sé ina dhuine den mheitheal a bhí ag obair Fhoclóir Gaeilge an Acadamh Ríoga.

Chaith sé sé bliana ina shagart sa Bhreatain Bheag, agus ina dhiaidh sin bhí sé ag obair mar shagart i mBaile Bhuirne agus i nGleann Fleisce. I 1993 chuaigh sé i gceann oibre mar shagart sa Daingean agus lean sé den obair anuas go dtí 2007.

Thug sé méid mór leabhar agus rudaí eile do Leabharlann an Daingin. Is iomaí saothar a scríobh sé féin mar scoláire agus mar fhile. Orthu sin bhí leabhar féinteagaisc i nGaeilge do dhaoine a bhí ag déanamh staidéir ar Shean-Ghaeilge. Beannacht Dé lena anam.

Thall is abhus

D'fhéadfá a bheith cinnte de anois go n-imeoidh an Bhreatain as an Aontas Eorpach. Tá an méid sin ag cur inní ar lucht na Gaeilge i dTuaisceart Éireann.¹ Ní bheidh iallach feasta ar rialtas na Breataine géilleadh do Chairt na hEorpa do Theangacha Réigiúnacha nó Mionlaigh ná don Chreatchoinbhinsiún um Chosaint na Mionlach Náisiúnta. Tá POBAL, eagraíocht teanga an Tuaiscirt, ag iarraidh a chur ina luí ar na polaiteoirí go bhfuil dianghá anois le hAcht Gaeilge, rud atá (ar ndóigh) ina chúis chonspóide i measc Aontachtóirí. Tá an inní chéanna ar ELEN, an Líonra Eorpach um Chothromas Teangacha.

Os a choinne sin, mar a dúradh cheana in *An Lúibín* agus in áiteanna eile, tá Gaeilge na Poblachta ag baint leasa as an AE agus éileamh ann ar dhaoine an-oilte chun cáipéisí dlí a thiontú. Fiú mura léitear na cáipéisí céanna, áitítear go ndéanann an tionscnamh seo an teanga an dhaingniú i réimse tábhachtach den saol. Ar éigean is gá a rá arís go guidíonn sé le scothaicme uirbeach de chainteoirí Gaeilge a dhaingniú freisin: ó íseal go huasal.

Tá idir rath agus mhírath ar an scéal sa bhaile, mar is gnách. Tógaimis na meáin. Ní dhearna RTÉ aon mhachnamh fós ar conas a earcófar craoltóirí óga ón nGaeltacht do RnaG agus a laghad sin cainteoirí dúchais ann. Tá cúpla Gaeilgeoir ann cheana agus is garr go mbeidh a leithéidí i mbun an ghnó go léir, toradh nádúrtha ar an áthrú déimeagrafach. Tá an toradh sin le haithint ar TG4 cheana agus gearáin faoi 'dhroch-Ghaeilge' le cloisteáil dá bharr. Mar sin féin, tá saghas gaisce déanta acu agus ceithre huair an chloig d'ábhar nua sa lá á chraoladh acu i 2015. Ach chaill siad €500,000 de mhaoiniú i 2015, gan trácht ar an laghdú a tháinig ar ioncam tráchtála.

¹ Féach <http://tuairisc.ie/brexit-baol-ann-go-bhfagfaidh-brexit-an-ghaeilge-ar-an-tra-fholamh-o-thuidh/>.

Is léir, ar a laghad, gur féidir brabach a bhaint as an nGaeilge sna cúrsaí seo. Deirtear gur saindealú an chuid is éifeachtaí den fhógraíocht, agus is féidir rud dearsnach a dhéanamh de theanga mhionphobail i gcúrsaí tráchtála. Sin é an rud a dhéanann Nemeton, comhlacht a sholáthraíonn cláir spóirt do TG4 agus a bhain amach duais mhór mhargaíochta.

Tá teorainn leis sin, áfach: ní dhéanann Fáilte Éireann, mar shampla, tagairt ar bith don Ghaeilge. Tá ciall leis sin: is beag Gaeilge a labhraíonn muintir na Gaeltacht i gcomhlúadar turasóirí, agus is deacair aire a dhíriú ar theanga nach bhfuil le closteáil. Tá na mílte Gaeilgeoir líofa i mBaile Átha Cliath ach ní bheadh a fhios agat é sin; teanga rúnda í an Ghaeilge ann, teanga ghréasáin. Tír Bhéarla í Éire na turasóireachta.

Mar shampla den saghas drámaí atá le fáil ar TG4 féach ‘An t-Ádh,’ saothar atá bunaithe ar scéal le Pádraic Ó Conaire agus é stiúrtha ag Colm Bairéad: <https://www.youtube.com/watch?v=5DaopWSov3M>.

Seanphleite

Tá an ceangal idir teanga agus tír ar na scéalta is seanphléite amach – in Éirinn, ar aon chuma. D’fhógair lucht réabhlóide na Fraince i ndeireadh an 18ú haois gur chóir aon teanga amháin a bheith ag náisiún na Fraince. Rinneadh an fhogairt chéanna, ar shlí difriúla, ina lán tíortha eile sa 19ú haois, agus níor thaise d’Éirinn é. Ach faoin am sin bhí an Béarla fréamhaithe go maith sa tír úd, mar atá fós agus a bheidh go brách. Níorbh fhearrde an scéal athbheochan na teanga a fhágáil faoi na scoileanna. Cinnte, baineann daltaí éigin blas as an teanga agus foghlaimíonn gan dua í (ach na múinteoirí cearta a bheith acu). Is dóigh lena lán daoine eile, tar éis an tsaoil, gur beag baint atá ag an nGaeilge leo, gan trácht ar an rud doiléir débhríoch sin, féiniúlacht na hÉireann.

Tharraing an t-iriseoir Rosita Boland conspóid bheag tamall ó shin nuair a scríobh sí:

I managed to get on perfectly fine in all my other subjects and I tried at least as hard in Irish classes, if not harder. There was not a screed of pleasure for me in struggling with a language in which I had no interest, and which I could not give up in favour of a subject I was actually interested in.²

Tá ionraiceas sa mhéid sin, cé gur chuir sí fearg ar dhaoine éigin róghoilliúnacha. Deir Boland gurb é an Béarla an teanga is giorra dá béal agus nach mbaineann sí feidhm ar bith as an nGaeilge. Is iomaí duine mar sin.

B’fhéidir go bhfuil sé in am ag cuid de lucht na Gaeilge in Éirinn agus i gcéin gan talamh slán a dhéanamh de gurb í an fhéiniúlacht an chuid is tábhachtaí den teanga. Is beag eolas atá ag Gaeilgeoirí na hÉireann ar stair na teanga i gcríocha eile, agus ba dheacair don té a scríobh an píosa seo (agus arbh as an Astráil a fáisceadh é) rud ar bith a bhreacadh mar a dhéanfadh Éireannach é.

Mar a chuireann an file Gabriel Rosenstock in iúl dá chuid, ní hionann gréasán Gaeilgeoirí agus pobal ceart teanga a ligfeadh duit an chuid is mó de do shaol a chaitheamh trí Ghaeilge amháin (pobal den sórt nach bhfuil le fáil sa Gaeltacht féin anois).

Active language planning would require the creation of large areas of the real world in which the language could be used. Is there any point in teaching someone how to order a bag of chips – *mála sceallóg le do thoil* – if the man in the chip van doesn’t know what language you are speaking?... And yet, it is fair to say that Irish-language culture punches far beyond its weight and in a cocoon of its own can even be said to thrive. But it is a cocoon nonetheless.³

² <http://www.irishtimes.com/life-and-style/people/broadside-can-anybody-truthfully-say-that-irish-is-a-necessary-language-1.2663495>

³ <http://www.writing.ie/interviews/the-irish-language-and-its-literature-a-brief-overview-part-2/>

Ag leathnú de réir a chéile atá an réimse cúng sin, agus má dhéantar na limistéir leathana teanga úd ní de bharr bheartais stáit a thitfidh sé amach. Na cainteoirí féin a chaithfidh an obair a dhéanamh. I Meiriceá Thuaidh agus san Astráil tá gá le breis daoine a scríobhfadh iriseoireacht nó ficsean nó filíocht i nGaeilge agus é a dhéanamh mar chuid dá ndúchas féin. Tá leathnú sa mhéid sin féin.

An Caighdeán Oifigiúil 2016

Tá An Caighdeán Oifigiúil (2016) tar éis teacht amach, é leagtha amach go slachtmhar agus simplíocht ag baint leis nach raibh le haithint ar leaganacha eile. Seo scríoptúr naofa na Gaeilge, ar ndóigh, ach ní ó neamh a tháinig sé. Na daoine a rinne é thug siad aird ar thuirimí an phobail (i.e. an chuid de lucht na Gaeilge arbh fhiú leo tuairim a thabhairt). Is iomaí rogha atá le déanamh agus a leithéid de thionscnamh ar bun: na bunrialacha, na heisceachtaí, na rudaí atá le ligean ar lár. Tríd is tríd, chuir lucht déanta an Chaighdeáin nua crot is críoch ar an obair. Agus is mór an áis d'fhoghlaimoirí é.

Rinne Antaine Mac Lochlainn, fear eolgaiseach, léirmheas ar an leagan seo den Chaighdeán in *Tuairisc.ie*,⁴ agus rinne sé é a mholadh ar a lán bealaí, cé nach mór a rá go bhfuil bunús lena raibh le rá aige faoina chuid lochtanna. Luaigh sé rudaí ar nós *ár gcuid oibre baile*, leagan nach gcloisfeá i mbéal an phobail ar chor ar bith: *ár gcuid obair bhaile* ba chóir a bheith ann. Is é an scéal céanna é séimhiú a chur ar *beirt* mar a leanas: *moltaí bheirt mhisniúla; tuairimí bheirt cháiliúla*. Leaganacha iad ar deacair glacadh leo de réir na gnáthchainte.

Tugtar aitheantas do leaganacha comhaimseartha de na huimhreacha: *ochtó a hocht cat dubh seachas ocht gcat dhubha is ochtó* (nó *ocht gcat dhubha is ceithre fichid*, mar a deireadh na seanfhundúirí). Tugtar aitheantas freisin d'fhoirmeacha ar nós *a shiúlas*.

Tá léiriú déanta ar mhodh oibre lucht déanta an Chaighdeáin sa Réamhrá:

Dar ndóigh, tá an teanga labhartha ag athrú go mór agus go gasta agus rinneadh iarracht na hathruithe sin a chur san áireamh agus an leagan athbhreithnithe seo den Chaighdeán Oifigiúil á réiteach. Triaileadh, mar shampla, aitheantas a thabhairt don leathnú atá ag teacht ar úsáid fhoirm an ainmnigh in ionad an ghinidigh sa chaint. Rinneadh iarracht freisin na claochlaithe atá ag titim amach ó thaobh struchtúir ghramadaí na teanga a aithint ach gan ligean d'athruithe áirithe, ar meathlú iad de dheasca thionchar tréanmhór an Bhéarla mar theanga uilíoch ar an nGaeilge, na struchtúir sin a chur as a riocht.

Is baolach go mbeidh an 'meathlú' úd ina chuid bhuan den teanga feasta, ach tá sé de gheasa ar chaighdeánóirí an fód a sheasamh sna cúrsaí seo. Níl iachall ar aon duine cloí leis an gCaighdeán mura mian leis, ach soláthraíonn sé roinnt rialacha a chuireann cruth cothrom ar an leagan oifigiúil den teanga. Mar sin féin, ní thugtar aitheantas do rudaí atá coitianta sa chaint: *bheadh mé in bheinn, bheadh tú in áit bheifeá, bhíodh tú in áit bhíteá*, agus mar sin de. Tíocfaidh a lá, cé nár tháinig fós.

writing.ie agus an Ghaeilge

Bíonn tarraingt ar *writing.ie* ag scríbhneoirí agus ag léitheoirí. Le cúig bliana nó mar sin tá Cathal Póirtéir ina Eagarthóir Gaeilge ar *writing.ie*, ag scaipeadh ábhar poiblíochta. Tá sé ag éiri as anois. Bhíodh deontas beag á fháil ag *writing.ie* le cuidiú leis an eagarthóireacht seo ach tá deireadh leis sin anois.

Deir Cathal gur trua nár bhain tuilleadh scríbhneoirí agus foilsitheoirí deis as an gcuireadh chun bloganna a scríobh saor in aisce le haird a tharraingt ar a gcuid saothar. B'ait leis go raibh foilsitheoirí ann a rinne neamhaird iomlán air seo agus nár chuir ábhar poiblíochta nó grianghraif chuige.

Tá súil aige go dtiocfaidh duine éigin ina áit.

⁴ <http://tuairisc.ie/sasta-leis-an-gcaighdean-nua-ce-nach-ndearfadh-duine-ar-bith-beo-ar-gcuid-oibre-baile/>

Mura mian leat *An Lúibín* a fháil, cuir teachtaireacht dá réir chun rianach@optusnet.com.au.

If you do not wish to receive this newsletter, please send an email accordingly to rianach@optusnet.com.au .

An Caighdeán Oifigiúil 2016

Tá An Caighdeán Oifigiúil (2016) tar éis teacht amach. Tá slacht air agus tá sé réasúnta simplí. Bainfidh foghlaimoirí tairbhe as.

Rinneadh léirmheas air sa nuachtán *Tuairisc.ie*. Tugadh moladh dó, tríd is tríd, ach luadh cúpla locht. Dúradh, mar shampla, gurbh fhearr *ár gcuid obair bhaile* a rá ná *ár gcuid oibre baile* nó abairtí den saghas sin.

Tugtar aitheantas do leaganacha simplí de na huimhreacha. Tá cead agat *ochtó a hocht cat dubh* a úsáid seachas *ocht gcat dhubha is ochtó*.

Sa Réamhrá deirtear go bhfuil an teanga labhartha ag athrú go mór. Dá bhri sin, tá aitheantas tugtha d'úsáid an ainmnigh⁵ in ionad an ghinidigh⁶ sa chaint. Tá aitheantas tugtha freisin d'athruithe i struchtúr na gramadaí. Níl aitheantas tugtha d'athruithe éigin a tharla de bharr thionchar an Bhéarla.

Níl iachall ar aon duine cloí leis an gCaighdeán. Ach cuireann na rialacha cruth cothrom ar an leagan oifigiúil den teanga. a fhágann ar chomhthuiscint sinn. Mar sin féin, níl aitheantas tugtha fós do leaganacha éigin atá coitianta sa chaint: *bheadh mé in bheinn*, mar shampla.

Thall is abhus

Tá inní ar lucht na Gaeilge i dtuaisceart Éireann. Má imíonn an Bhreatain as an Aontas Eorpach (AE) ní bheidh iallach uirthi aird a thabhairt ar chaomhnú teangacha neamhfhorleathana⁷ de réir rialacha an Aontais.

Sa Phoblacht, áfach, tá an Ghaeilge ag baint sochair as an AE. Tá éileamh ar Ghaeilgeoirí oilte chun cáipéisí a aistriú go Gaeilge. Deirtear nach léitear na cáipéisí sin, daingníonn an obair an Ghaeilge i réimse tábhachtach den saol.

Tá tábhacht le Gaeilgeoirí sna meáin sa bhaile. Tá obair an-mhaith á déanamh ag TG4, cé go bhfuil an maoiniú ag dul i laghad, gan trácht ar an laghdú a tháinig ar ioncam tráchtála.

Is léir, ar a laghad, gur féidir brabach a bhaint as an nGaeilge. Sampla de sin is ea Nemeton, comhlacht a sholáthraíonn cláir spóirt do TG4 agus a ghnóthaigh duais mhór mhargaíochta.

Tá teorainn leis sin, áfach. Ní dhéanann Fáilte Éireann, mar shampla, tagairt ar bith don Ghaeilge. Is furasta é sin a thuiscint, mar nach minic a chloisfeadh turasóirí Gaeilge á labhairt sa Ghaeltacht féin.

⁵ Ainmneach - nominative

⁶ Ginideach - genitive

⁷ Teangacha neamhfhorleathana – languages not widely spoken, minority languages